

ТЕМА 5 АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

План

- 5.1 Мета і завдання аналізу виробництва та реалізації продукції
- 5.2 Аналіз обсягу виробництва продукції
- 5.3 Аналіз якості та конкурентоспроможності продукції
- 5.4 Аналіз факторів та резервів зростання обсягу виробництва та реалізації продукції

5.1. Основним завданням виробничої організації є найбільш повне забезпечення попиту споживачів високоякісною продукцією.

Виробнича програма – це основний розділ річного й перспективного бізнес-плану розвитку підприємства. При її розробці враховуються як можливості самого підприємства, так і загальна ринкова ситуація.

Формування розділів виробничої програми здійснюється із застосуванням балансового методу, що дозволяє приводити у відповідність обсяги планових робіт і потреби в них, а також здійснювати розрахунки забезпеченості виробничої програми виробничими потужностями, матеріальними, паливно-енергетичними й трудовими ресурсами.

Основними вартісними показниками обсягу виробництва й продажів є:

- товарна продукція;
- реалізована продукція.

Товарна продукція – це вартість усієї виробленої продукції й виконаних робіт, не включаючи залишки незавершеного виробництва й внутрішньогосподарський оборот.

Оскільки показники обсягу виробництва й продажів товарів є взаємозалежними, то в умовах обмежених виробничих можливостей і необмеженому попиті на перше місце висувається обсяг виробництва товарів.

Метою аналізу виробничої та збутової діяльності організації є виявлення існуючих тенденцій розвитку та стримуючих факторів, а також надання рекомендацій щодо їх поліпшення. Виходячи з поставленої мети, аналіз результатів виробництва та реалізації передбачає вирішення таких завдань:

Аналіз процесу виробничої діяльності підприємства здійснюється за наступними напрямками:

- аналіз якості планування виробництва, напруженість і обґрунтованість планів діяльності як у цілому, так і щодо окремих виробничих підрозділів;
- аналіз обсягу і динаміки виробництва продукції;
- оцінка асортименту і структури виробництва продукції;
- аналіз рівномірності та ритмічності виробництва готової продукції;
- оцінка якості та браку готової продукції;
- визначення основних факторів, що впливали на загальні обсяги виробництва протягом останніх років і зокрема у звітному періоді;
- визначення внутрігосподарських резервів зростання обсягів випуску готової продукції, а також розроблення заходів щодо їх повного та

ефективного використання.

5.2 Аналіз обсягу і динаміки виробництва продукції. За певний період аналіз може виконуватись як у натуральному, так і у вартісному виразі. При цьому використання натуральних вимірників обсягів випуску продукції найбільш доречно, оскільки дає змогу запобігти перекрученням, котре заподіює інфляція. Однак, підприємства, які мають значну номенклатуру виробів, не завжди можуть застосовувати натуральні вимірники.

При цьому виникає необхідність забезпечення зіставлення вхідних даних. Органами державної статистики регулярно обчислюються та публікуються індекси цін. При цьому індекси споживчих цін виділяються як найбільш загальний показник, що характеризують інфляційні процеси, які відбуваються в економіці. Крім них, розраховується індекс цін виробників промислової продукції за формулою:

$$I_{ц} = \frac{\sum K_1 U_1}{\sum K_1 U_0}$$

Де $I_{ц}$ — індекс цін; $\sum K_1 U_1$ — вартість виробленої продукції в діючих цінах;

$\sum K_1 U_0$ — вартість виробленої продукції в базисних цінах.

Фактичний обсяг випуску продукції в порівняльних цінах (ВП j) знаходиться наступним чином:

$$ВП_{1}^{ЦП} = ВП_1 : I_{ц}$$

де $ВП_1$ — фактичний випуск продукції в порівняльних цінах.

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва продукції, треба рахувати середньорічний темп зростання (приросту):

$$T_{ВП} = \sqrt[n-1]{T_1 \cdot T_2 \cdot T_3 \cdot T_4 \cdot T_5}$$

Оцінка асортименту і структури виробництва продукції. Асортимент – це перелік видів продукції, які виробляються, із зазначенням обсягів випуску. Більш вузьким поняттям є номенклатура випуску, яка характеризує тільки кількість, різноманітність продукції, що виробляється на підприємстві. Структура – це співвідношення окремих виробів у загальному обсязі виробництва, вираженому найчастіше у відсотках.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за асортиментом базується на порівнянні базових (планових чи фактичних за минулий період), фактичних і фактичних, зарахованих у виконання плану за асортиментом, даних випуску продукції (послуг). При цьому визначаються абсолютні і відносні зміни обсягу виробництва продукції (послуг) в цілому по підприємству, за окремими її видами і структурними підрозділами, і обчислюється коефіцієнт асортиментності виробництва продукції, який свідчить про ступінь дотримання передбаченого виробничою програмою асортименту виробництва продукції.

Коефіцієнт асортиментності виробництва продукції може бути обчислений трьома способами:

- за найменшим відсотком. При цьому в якості загального відсотку виконання плану за асортиментом приймається найменший відсоток виконання

плану серед усіх видів продукції;

- за питомою вагою у загальному переліку найменувань продукції, за якими виконана виробнича програма. Цей показник пов'язаний з номенклатурою продукції, і обчислюється співвідношенням кількості видів продукції з повним виконанням виробничої програми та кількості планових позицій асортименту продукції;

- за середнім відсотком (метод заліку). Згідно цього способу коефіцієнт асортиментності виробництва продукції визначається співвідношенням фактичного в межах виробничої програми за асортиментом і планового обсягу виробництва продукції (товарів, робіт, послуг).

Загальну характеристику змін в асортименті продукції дає розрахунок однойменного коефіцієнту, який визначається співвідношенням обсягу виробництва продукції, зарахованого у виконання плану по асортименту до планового (базового) випуску продукції:

$$K_{ac} = \frac{\sum(B\Pi_{i1} \leq B\Pi_{i0})}{B\Pi_0}$$

При цьому в виконання плану за асортиментом зараховується фактичний випуск продукції кожного виду, але не більше ніж заплановано.

Розрахунок показників виконання плану за асортиментом можна здійснювати і іншими способами:

- способом найменшого відсотка: найменше виконання плану серед усіх виробів;

- шляхом знаходження співвідношення кількості виробів, по яких план виконаний та загальної кількості планових позицій.

Останній показник тісно пов'язаний з номенклатурою продукції, тому його називають коефіцієнтом номенклатурності ($K_{ac(n)}$)

В рамках аналізу обсягу виробництва продукції (послуг) за асортиментом здійснюється також оцінка ступеня його оновлення. Для цього обчислюється коефіцієнт оновлення асортименту як співвідношення кількості (або вартості) нових видів продукції та загальної кількості (вартості) продукції, яка випускається підприємством. Цей показник характеризує інтенсивність оновлення асортименту продукції, що виробляється підприємством, і чим вище його значення, тим краще.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг за *структурою* базується на порівнянні планових і фактичних, зарахованих у виконання плану за структурою, даних випуску продукції (послуг). При цьому обчислюється *коефіцієнт структури виробництва* продукції, який свідчить про ступінь дотримання визначеної виробничою програмою підприємства структури виробництва продукції. Виконати завдання за структурою чи дотриматися попереднього її рівня означає зберегти у фактичному випуску продукції передбачені співвідношення окремих її видів. Чим ближче значення коефіцієнта структури виробництва продукції до 1, тим більше підприємство зберегло передбачене співвідношення окремих видів продукції, і навпаки.

Зміни у структурі виробництва продукції суттєво впливають на зміну обсягів виробництва і реалізації в грошовому вираженні та суму прибутку. Вплив порушень структури виробництва на основні показники господарювання підприємства визначають різними методами. Найчастіше застосовують *метод прямого розрахунку* за всіма виробами з урахуванням зміни питомої ваги кожного виробу в загальному обсязі виробництва та *метод середніх цін*. Структура продукції залежить від того, наскільки ритмічно і рівномірно виконується завдання з випуску окремих видів продукції в часі і просторі.

Рівномірність випуску продукції передбачає організацію роботи підприємства за вчасно розробленим графіком, це забезпечує успішне виконання передбачених завдань; сприяє кращому використанню виробничих ресурсів; підвищує якість готової продукції; дисциплінує працівників підприємства. Все це призводить до зниження собівартості продукції та підвищення рентабельності виробництва.

Ритмічність виробництва – це насамперед чітка, стійка і збалансована діяльність підприємства, яка дає змогу рівномірно випускати продукцію і виконувати свої зобов'язання перед споживачами. Ритмічна робота – це випуск продукції однаковими частками за будь-які однакові проміжки робочого часу (за днями чи декадами, за місяцями – у середині кварталу, тощо).

Для характеристики ритмічності випуску продукції використовують коефіцієнт ритмічності, коефіцієнт варіації, коефіцієнт аритмічності.

Коефіцієнт ритмічності ($K_{рит}$) дорівнює відношенню фактичного випуску продукції (але не більше планового завдання; чи її питомої ваги) до планового випуску (питомої ваги):

$$K_{рит} = \frac{ВП^1}{ВП_0},$$

де $ВП^1$ — фактичний випуск продукції, зарахований до виконання планового завдання;

$ВП_0$ — плановий випуск продукції.

На завершення аналізу ритмічності доцільно визначити *упущену можливість* у зв'язку з неритмічною роботою. Для цього помножується різниця між найбільшим і найменшим середньодобовим випуском продукції на відповідну кількість робочих днів в періоді, який аналізується.

5.3. Оцінка ступеня виконання плану і динаміки обсягу виробництва продукції та послуг *за якістю* здійснюється на підставі узагальнюючих, індивідуальних та непрямих показників якості продукції (рис. 5.1).

Узагальнюючими показниками якості виробленої підприємством продукції незалежно від її виду та призначення є: частка нової продукції в загальному її випуску, частка продукції вищої категорії якості, середньозважений бал продукції, середній коефіцієнт сортності, частка атестованої і не атестованої продукції, частка сертифікованої продукції, частка продукції, що відповідає міжнародним стандартам.

До *індивідуальних* показників якості продукції, що характеризують одну із її властивостей, відносяться: сортність (легка, харчова, хімічна та і інші галузі

промисловості), корисність (жирність молока, зольність вугілля, вміст заліза в руді, вміст білка в продуктах харчування), надійність (довговічність, безвідмовність у роботі), технологічність, тобто ефективність конструкторських і технологічних рішень (трудомісткість, енергомісткість), естетичність виробів.

Рис. 5.1 Показники якості продукції

Непрямими показниками якості є штрафи за неякісну продукцію, за обсяг і частку забракованої продукції, за частку продукції, на яку надійшли рекламации від покупців, за втрати від браку і т. ін.

В процесі аналізу фактичні значення за показниками якості порівнюються з плановими і фактичними даними попередніх періодів, і визначаються абсолютні і відносні зміни.

За продукцією, якість якої характеризується сортністю (кондицією), визначають частку продукції кожного сорту (кондиції) в загальному обсязі виробництва, середній коефіцієнт сортності, середньозважену ціну виробу у порівняних умовах, і з'ясовують зміни за цими показниками в абсолютному і відносному вимірі.

Середній коефіцієнт сортності характеризує якість обсягу різносортої продукції, що випускається підприємством, і визначається як відношення обсягу виробленої продукції всіх сортів до можливої вартості продукції, перерахованої в ціни найвищого сорту.

Оцінка ступеня виконання плану і динаміки за якістю продукції, що характеризується гатунком (сортом), здійснюється на підставі визначення співвідношення фактичного та базового (планового чи фактичного за попередній період) коефіцієнтів сортності. Виконати завдання за якістю чи дотриматися попереднього її рівня означає випустити продукцію передбаченого рівня якості, тобто відповідної сортності. Чим ближче значення співвідношення фактичного і базового коефіцієнтів сортності до 1, тим краще підприємство дотримується заданого рівня якості продукції, і навпаки. В рамках оцінки обсягу виробництва за якістю здійснюється також розрахунок економічної ефективності від поліпшення якості продукції (послуг). Вона характеризується розміром додатково отриманого прибутку, а також зростанням обсягів

виробництва і реалізації продукції (послуг) підвищеного рівня якості.

Аналіз якості також включає виявлення браку в процесі виробництва. Брак може бути остаточним і виправним. Розглядаються причини прихованого браку, який з різних причин не обліковується.

5.4. Завершальний етап – факторний аналіз, який дозволяє розрахувати внутрішні резерви збільшення обсягу виробництва.

Метою факторного аналізу обсягу виробництва продукції (послуг) є виявлення потенційних можливостей його збільшення й розробка заходів щодо їх впровадження в практичну діяльність підприємства.

Вплив внутрішніх чинників, зокрема обсягу і структури і ціни продукції; середньорічної вартості основних засобів, їх структури та фондівіддачі; середньої чисельності і структури виробничого персоналу підприємства, продуктивності, фондоозброєності та технічної озброєності їх праці; середньої вартості сировини і матеріалів; наявності та ефективності використання виробничої площі згідно режиму роботи підприємства, тощо на зміну обсягу виробництва визначається на підставі методів детермінованого факторного аналізу, які застосовуються до детермінованих моделей залежності обсягу виробництва продукції (послуг) від чинників, що його визначають (рис. 5.2).

Рис. 5.2 Факторний аналіз обсягів виробництва

По завершенні аналізу обсягу виробництва продукції та послуг розробляються заходи щодо усунення причин недовиконання плану випуску продукції за асортиментом, структурою, якістю, ритмічністю і рівномірністю. При цьому особливу увагу приділяють усуненню тих причин, які пов'язані з недоліками в організації виробництва і несвоєчасним ремонтом устаткування, порушеннями технології виробництва, графіку та обсягів постачання матеріалів і комплектуючих, помилками у плануванні, тощо.